

"ונלוו גויים רבים" או "עם לבדד ישכון"?

האם התורה רוצה גרים?

הרב אפרים ולץ

ביחידה הראשונה בסדרת הלימוד של סוגיית הגיור פגשנו במחלוקת הראשונים בשאלת מהות הגיור – האם הפער הבלתי ניתן לגישור בין ישראל לעמים מחייב שמדובר בתהליך של מהפך ניסי מגוי ליהודי, או שמא מדובר בתהליך הדרגתי של היטמעות וכניסה לעם ישראל. העלנו הצעה לפיה הגיור הינו תהליך אורגני-משפטי של מעבר הדרגתי מגוי ליהודי, כאשר מונחת בבסיסו התפיסה כי אמנם ישנו הבדל סגולי-מהותי בין ישראל לעמים, ולא רק אידאולוגי, אך גם הבדל זה ניצב על ספקטרום שיכולה להיות בו תנועה והתקרבות לישראל. אולם, לאחר בירור מהות תהליך הגיור, ולאחר שפגשנו את מודל הגיור האידיאולוגי-לאומי של רות, המבטיח טמיעה מוצלחת של הגר, עדיין נשאלת ברקע השאלה אם התורה רואה באופן חיובי את תופעת ההצטרפות לעם ישראל. ישנן מצוות רבות המתייחסות אל הגר במקרא¹, כולן קוראות לפתיחת הלב ביחס לגר, ומדגישות את הזהירות ביחס למצבו המעורער חברתי ונפשית. אמנם, אלו הן מצוות המתייחסות אל הגר כאשר פתח בתהליך הגיור, אך אין בהן כדי לומר אם הגירות מלכתחילה היא מצב ראוי.

אנו מוצאים בדברי חז"ל קולות שונים בהערכת תופעת הגירות. חלקם משבחים את הגרים, וחלקם מתריעים מפני הסכנה שבגיור מבחינה דתית-חברתית?²

ידועים ומצוטטים דברי חכמים על כך שצריך לקבל גרים באופן מבוקר בגלל ההשפעות השליליות שעשויות להיות להצטרפותם:

אמר מר: גר שבא להתגייר, אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות. מ"ט? דאי פריש נפרוש, דא"ר חלבו: קשים גרים לישראל כספחת, דכתיב: ונלוו הגר עליהם ונספחו על בית יעקב.³

¹ נציין כי מושג הגר במקרא לא בהכרח מתייחס לגר כאדם שכבר הצטרף לעם ישראל, אלא כאדם שאינו לגמרי חלק (ואף בחלק מהמקומות מתפרש על ידי חז"ל כגר תושב). אולם, כפי שכבר ראינו ביחידה הקודמת, תהליך הגיור הינו תהליך ארוך והדרגתי שלא מהפך כאחת את הגוי להיות יהודי, וממילא הגר במקרא הוא אדם הנמצא בשלבי היטמעות. נרחיב בעניין היחס בין גר הצדק וגר התושב ביחידות הבאות [בסוגיות גר תושב](#).

² לסקירה רחבה של מאמרי חז"ל בנושא ראו: מ' פינקשליטין, הגיור הלכה ומעשה, בר אילן 1994, עמ' 132-138.

³ בדברי רש"י ותוס' על אתר ובמקורות נוספים (נידה יג, ב; קידושין ע, ב) ישנם פירושים שונים בהבנת אותה "ספחת". ביבמות קט, ב ישנה פרשנות ברורה לשלילה של המימרא של ר' חלבו: 'מאי דכתיב: רע ירוע כי ערב זר? רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים [...] מקבלי גרים - כר' חלבו, דאמר ר' חלבו: קשים גרים לישראל כספחת בעור'. תוספות (שם מז, ב) מסבירים מימרא זו בכמה כיוונים. ההסברים הראשונים רואים את הבעייתיות של היטמעות הגרים בישראל, 'שאין בקיאות בדקדוקי מצות ישראל למדין ממעשיהם', וכן 'שמערתבין בהם ואין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל'. אולם תוספות גם מעלים הסבר מן העבר השני המטיל את האחריות דווקא על ישראל: 'לפי שביותר הוזהרו ישראל על כל הזכויות שמורות ©

(יבמות מז, ב)

חריפה ומובהקת ממנה קביעה כי "רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים" (יבמות קט, ב).

אולם אל מול המימרות הללו, הרואות בעין שלילית את ההצטרפות לישראל, רבו יותר דברי חכמים הרואים את הגיור כהליך מבורך, ואת הגר עצמו כדמות משובחת. כך למשל ראו החכמים את פעולות הקירוב של אברהם אבינו כדגם ללמוד ממנו:

דבר אחר ואהבת את ה' א-להיך, אהבהו על הבריות כאברהם אביך כענין שנאמר – ואת הנפש אשר עשו בחרן, והלא אם מתכנסים כל באי העולם לבראות יתוש אחד ולהכניס בו נשמה אינם יכולים אלא מלמד שהיה אברהם אבינו מגיירם ומכניסם תחת כנפי השכינה.

(ספרי ואתחנן לב)

רבי שמעון מגדיל לעשות ומביע את יתרונו של הגר על ישראל מלידה:

ואהבתם את הגר... רבי שמעון בן יוחאי אומר, הרי הוא אומר: ואהביו כצאת השמש בגבורתו, וכי מי גדול מי שאוהב את המלך או מי שהמלך אוהבו, הוי אומר מי שהמלך אוהבו, שנאמר: ואוהב גר.

(מכילתא דרבי ישמעאל, מסכתא דנזיקין, פרשה יח)

במקור אחר חכמים אף מבקרים את הגרים על ששהו מלהתגייר:

תניא, רבי חנניא בנו של רבן גמליאל אומר: מפני מה גרים בזמן הזה מעוניין, ויסורין באין עליהם? [...] אחרים אומרים: **מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה**. אמר ר' אבהו, ואיתימא ר' חנינא: מאי קראה? ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' א-להי ישראל אשר באת לחסות וגומר.

(יבמות מח, ב)

עד כדי כך הפליגו חכמים בשבח תופעת הגירות עד שקבעו כי:

לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים.

(פסחים פז, ב)

נכון לסיים את הסקירה המתמצתת הזאת בפרשנות אלטרנטיבית לדרשתו של רבי חלבו על הפסוק 'ונלוה עליהם הגר ונספחו על בית יעקב', כפי שדרש אותו רבי ברכיה תלמידו, באופן המהופך לאותה "ספחת" דלעיל:

הגרים ואין יכולין להזהר מאונאתן'. תוספות בקידושין (ע, ב) מוסיפים שני הסברים שגם בהם ישנה דווקא התייחסות חיובית לגרים: "לפי **שע"י הגרים ישראל בגלות** כדאמר (פסחים דף פז:): מפני מה ישראל מפוזרים בכל ארצות יותר משאר עובדי כוכבים כדי שיתוספו עליהם גרים [...] **לפי שהגרים בקיאים במצות ומדקדקין בהם קשים הם לישראל כספחת דמתור כן הקב"ה מזכיר עונותיהם של ישראל** כשאין עושין רצונו".

א"א אורבך (עמוד 491) הביא דעות נוספות לפיהן מתפרשת מימרא זו בחיוב, וזאת על פי הפסוק "ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב" (ישעיהו יד, א). בהקשר זה מעלה אורבך פירוש לפיו "אין ספחת אלא כהונה".

כל הזכויות שמורות ©

ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר הבדל יבדילני ה' מעל עמו, אמר איוב: 'בחוץ לא ילין גר', שאין הקדוש ברוך הוא פוסל לבריה אלא לכל הוא מקבל, השערים נפתחים בכל שעה וכל מי שהוא מבקש ליכנס יכנס [...] א"ר ברכיה כנגד מי אמר בחוץ לא ילין גר אלא **עתידיים גרים להיות כהנים משרתים בבהמ"ק** שנאמר: 'ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב', ואין ונספחו אלא כהונה שנאמר: 'ספחני נא אל אחת הכהונות' שעתידין להיות אוכלין מלחם הפנים לפי שבנותיהן נישאות לכהונה.

(שמות רבה יט, ד)

מגוון המקורות והפריסה שלהם בדורות השונים מקשה על גיבוש עמדה או מחלוקת מובהקת וקבועה בספרות חז"ל בנושא זה. יתכן שקביעותיהם של החכמים עירבו בתוכן תפיסות אידיאולוגיות עם התמודדויות חברתיות⁴. חלוקה מובהקת אחת שניתן להצביע עליה בדברי חכמים היא שלילת הגיור שאיננו כן:

אשרי כל ירא ה' ובאיזה גר אמור אשרי בגר שהוא גר צדק לא בכותיים הללו שכתוב בהם: את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים אלא בגר שהוא ירא מן הקדוש ברוך הוא והולך בדרכיו של הקדוש ברוך הוא הה"ד ההולך בדרכיו.

(במדבר רבה נשא ח, ט)

כך מובע באופן חד בדברי רבי חייא על התעקשותה של רות ללכת אחרי נעמי:

שובנה בנותי לכנה. שתי פעמים, מכאן אתה למד שממאנין לגר שני פעמים. אמר ר' חייא אל תאמין בגר עד כ"ד דורות שהוא תופש שאורו, אבל בשעה שהוא מקבל עליו עולו של מקום מאהבה ומיראה ומתגייר לשם שמים, אין הקדוש ברוך הוא מחזירו, שנאמר: ואוהב (את הגר) [גר] לתת לו לחם ושמלה וגו'.

(רות זוטא א יב)

גם רבי אליעזר שהזהיר מן הגר "מפני שסורו רע" (בבא מציעא נט, ב) קבע על רקע קירובו של יתרו על ידי ה':

אני הוא שקרבתי את יתרו ולא רחקתיו, אף אתה, כשיבא אדם אצלך להתגייר ואינו בא אלא לשום שמים, אף אתה קרבהו ולא תרחיקהו.

(מכילתא דרבי ישמעאל, מסכתא דעמלק פרשה א)

חכמים חששו מן ההשפעות של הגר שגיורו איננו כן, ומן העובדה שהוא יפנה עורף לישראל בעת צרה:

אין מקבלין גרים לימות המשיח, כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה! אלא שנעשו גרים גרורים, ומניחין תפילין בראשיהן, תפילין בזרועותיהם, ציצית בבגדיהם, מזוזה בפתחיהם כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג, אומר להן (הגר): על מה באתם? אומרים לו: על ה' ועל משיחו, שנאמר: למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק [וגו'], וכל אחד מנתק מצותו והולך,

⁴ למשל, הרב גורן ('הגרות באספקלריא של ההלכה', מחניים, צב (תשכ"ד), עמ' 8-12) סבור שישנה בעניין זה מחלוקת בין חכמי הבבלי לירושלמי.

שנאמר: בנתקה את מוסרותימו.⁵

(ע"ז ג ע"ב)

כאמור, מסתבר שגורמים שונים הביאו למחלוקת בין החכמים ביחס לגיור לאורך הדורות. אולם במסגרת זו נרצה לעמוד על היסוד האידיאולוגי הקבוע שחורז את העמדות השונות. אם נחזור לעמדות השונות ביחס למהות הגיור שראינו ביחידה הקודמת, הרי שלהולכים בשיטתו של ריה"ל מסתבר שהתורה לא תראה באור חיובי הצטרפות של גויים לעם ישראל מתוקף הפער המולד והבלתי ניתן לגישור בין ישראל לעמים. לעומת זאת, לפי דעת הרמב"ם, הרואה בהבדל בין ישראל לעמים הבדל אידיאולוגי ולא מולד, ניתן היה לחשוב שישנה שאיפה אידיאית לגייר את כל העולם ולהביאם לידי קיום המצוות והאמונה בה'. גם על פי גישת הרב קוק, בה אנו מהלכים לאורך הסוגיות, כפי שהארכנו ביחידה הקודמת, ניתן לראות בפעולת הגיור תופעה חיובית ככזו המקרבת את כלל העמים לנקודת האמצע של העולם. מאידך סביר יותר להניח כי מרכזיות תפקידו האוניברסלי של עם ישראל, וכישוריו הייחודיים דווקא יביאו את הרב קוק לדבוק בעמדה המייחדת את ישראל כנקודת אמצע וכלב באברים עבור כלל העמים, מבלי לשנותם מטבע עצמם. בפועל לא מצאנו מי שראה בגיור יעוד אוניברסלי, ולא יעד כלפי הגוי כפרט. גם הרמב"ם שמדגיש את היסודות האוניברסליים של התורה, ומדבר בהלכות מלכים (ה, י) על "לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח", לא נקט בעמדה דומה ביחס לגיור.

אל מול הדברים הללו אנו חפצים להעמיד את הקולות השונים בדברי הנביאים, שאמנם לא התייחסו אל הגויים מבעד לפרספקטיבה של מוסד הגיור, אבל בהחלט ניתן ללמוד על יחסם הכללי לתופעה ההצטרפות לעם ישראל מן היעוד המשיחי שהם מתארים, אם הוא נושא אופי אוניברסלי או לאומי-פרטיקולרי. דברי הנביאים נעים בין "ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא והיו לי לעם" ועד "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב". ישעיהו, זכריה וחגי רואים את תופעת הנלווים לעם ישראל כמציאות מבורכת, ולעומתם עזרא ונחמיה סוגרים את השערים בפני המצטרפים השונים.

לא בכדי אנו מוצאים כי רבים מדברי חז"ל בשבח הגיור נסמכו לפסוקי נבואתו של ישעיהו, ובאופן נרחב יותר מסתבר שהגישות העקרוניות השונות של הנביאים מהווים את הבסיס והשורש ליחס כלפי תופעת הגיור באופן כללי. בפרק הבא נעיין בדברי הנביאים ובאופן ההתמודדות שלהם עם תופעת ההצטרפות לעם ישראל, ומתוך כך ננסה לעמוד על יחסה המורכב של התורה בנוגע להצטרפות לעם ישראל בצורות של חיתון וגיור.

⁵ על כך יעידו גם הדברים שאומרים בית הדין למתגייר: 'מה ראית שבאת להתגייר? אי אתה יודע שישאל בזמן הזה דוויים, דחופים, סחופים ומטרופין, ויסורין באין עליהם? אם אומר: יודע אני ואיני כדאי, מקבלין אותו מיד' (יבמות מז, ב).
כל הזכויות שמורות ©